

مقررات باروطکوبی و شوره در روزگار ناصرالدین شاه (تخاقوی نیل ۱۳۰۳)

ایرج افشار

کتابچه‌ای که برای چاپ ارسال می‌شود واجد نکته‌هایی است که در کتابهای تاریخی دوره قاجاری ذکری از آنها نیست. باروط مشخص است که چیست. اما شوره ماده‌ای است شبیه نمک که در دباغی به کار می‌رود و باروت‌سازی و از تات پتاسیم نام شیمیایی آن است. شوره از قدیم الایام مصرف داشت و در حدود العالم تألیف ۳۷۱ ق ذکر آن دیده می‌شود.

اصل این گزارش متعلق است به سازمان اسناد ملی (ادغام شده در کتابخانه ملی). از لطف آن سازمان متشکرم که عکس آن را در اختیارم گذارده‌اند. بر روی آن نوشته شده: «سه فرد است»

کتابچه دستورالعمل مأمورین کارخانجات باروط کوبی و غیرها [ی] ولایات

چون بر حسب امر و اراده اقدس ملوکانه همه اوقات اولیای دولت علیه درصدد رفع مخاطرات و کدورت اهالی و رعایای دولت علیه هستند، لهذا این خانه زاد دولت را مقرر فرمودند که در امر باروط کوبی و شوره و گوگرد که لازمه این کار است به مناسبت قراری بدهد شرحی در انتظام این عمل نوشته به عرض رسانید.

ملفوظه فرامین مبارک که به جمیع حکام ولایات عز صدور یافته است آن‌شاءالله حکام ذوالعز و الاحترام اطاعت امر اقدس شاهانه را نموده مأمورین این کار هم لازمه خدمتگذاری و صداقت را در کار دولت به عمل خواهند آورد و شخصی را که بدون اجازه رئیس قورخانه مرتکب شده به فراخور قدرت او از ده تومان

الی یکصد تومان جُرم گرفته و از شغل باروط کوبی و باروطفروشی بکلی خارج و دیگری را به جای او منصوب و ادوات و آلات باروط کوبی را حبس نموده و بلاقیمت به اطلاع حکومت ضبط مأمورین خدمت خواهد داشت، و حکام ولایات در حبس و تنبیه مرتکبین و مأمورین خدمت [صفحه اول] کمال همراهی را خواهند کرد و در صورت ارتکاب مباشرین به بعضی اعمال بدون تقصیر می‌توانند به وزیر قورخانه اطلاع بدهند.

اولاً مأمور امر ولایت باید صورت اشخاص باروط کوب را که همه ساله در این شغل بوده و هستند و چه قدر باروط می‌کوبند به اسم و رسم به طهران بفرستند.

ثانیاً شراکت آنها را با یکدیگر معلوم دارند، به موجب سندی که از شرکاء دریافت خواهند نمود.

ثالثاً محل استخراج شوره آنها را از هر معدن با قیمت و قدر مصارف آنها بنویسند.

رابعاً آنچه شوره از هر معدن استخراج شود اعم از اینکه اجاره خالصه یا ضبطی و ملکی اشخاص باشد یا به مبیعه از هر کس باشد معلوم دارد.

به قسمی این صورت استخراج باید صحیح باشد که هرگاه اولیای دولت را لازم نمود که بدانند در سنه تخاقوی ثبیل چه قدر شوره از تمام معادن دولت ایران استخراج شده و چه قدر در داخله ولایات فروخته شده و چه قدر به خارج ولایات دولت رفته [صفحه دوم] بدون تخلف معلوم شود.

آنچه از هر معدن خارج شده در داخله خرواری چند و به خارجه خرواری چند فروخته‌اند و تمام منافع آن معدن را بعد از وضع مخارج معلوم دارند بدون آنکه از صاحبان معادن سوای مالیات معین از قسمت شوره چیزی مطالبه دارند.

و همچنین معدن گوگرد هر جا را در تحت همین حکم دانسته و حضرات باروط کوبان هر ولایت باید از آنچه به فروش می‌رسد مالیات دیوان را به اطلاع حکومت قرار بدهند و به اشخاصی که می‌فروشند باید به اسم و رسم و ثبت کتابچه معلوم دارند.

رئیس هر ولایت باید به هیچ وجه در استخراج امر معادن و پیشرفت و ترقی آنها اسباب ممانعت نشده بلکه کمال تقویت را به عمل آورده تا رفته رفته این استخراج بالا گرفته مایه گذران جمعی شود. لزوم رفع مایحتاج خدمت قورخانه بشود به قسمی که در هر ولایت این صنعت شوره‌پزی قابل و استادان لایق داشته باشد.

صورت معادن ۲۰۰۰ [صفحه سوم] شوره و گوگرد از هر ولایت باید در دفتر قورخانه ثبت و استخراج هر ساله آنها مقداراً و مبلغاً معلوم شود و فروش آنها در داخله و خارجه معین شود تا اسامی شوره‌پزان مشترکاً و غیر مشترک معلوم شود و اسامی معدنچیان و عملیات هر معدن را نیز صورت صحیح بدهند و مدت استخراج و زمان باروط کوبی هر ولایت معلوم باشد.

البته هر قدر شوره صاف و بی‌عیب باشد باروط آن خوبتر و گرانتر تمام می‌شود. صاحبان شوره در قیمت اجناس خود سوای مصارف قورخانه آزاد خواهند بود و موقوف به رضایت بایع و مشتری است.

رئیس ولایات نمی‌توانند در این باب آنها را مجبور نمایند. اما در فروش باروط به خارج ولایات موقوف

به اجازه‌ای است که رئیس آنجا خواهد داد.

و اشخاصی که حمل باروط یا شوره یا گوگرد می‌کنند به خارج آن ولایت باید داد در روی ورقه [صفحه سوم] چاپی و به مهر آن رئیس باشد تا اینکه مباشرین راهدارخانه‌ها و گمرکخانه‌ها بتوانند پس از گرفتن حقوق خود حق عبور بدهند.

مثلاً هر قدر باروط یا شوره یا گوگرد از ولایت خارج می‌کنند باید وزناً در آن ورقه نوشته شود و صاحب آن را از بایع و مشتری و محل ورود آن را در ورقه معلوم نمایند با تاریخ روز و ماه و سال آن. و مخالفین این احکام از شوره پز و بایع و مشتری و مباشرین راهدارخانه‌ها مسئول [اند] و مال آنها ضبط خواهد شد. و رئیس آنجا را تکلیف عمده بر این است که در این کار کمال مواظبت را به عمل آورده و صورت استخراج هر ماهه را با فروش آن و صاحب آنها معلوم داشته به طهران بنویسند.

شوره اعم از اینکه دو آب یا سه آب یا چهار آب خورده باشد در حمل و نقل محل خطری نیست. می‌تواند در جوال عبور بدهد [صفحه چهارم] ولیکن باروط چه در دکان باروط‌فروشی یا خورده‌فروشی باشد، یا اینکه به ولایتی حمل می‌کنند در قوطیهای حلبی سر بسته از نیم من الی ده سیر و پنج سیر زیادتیر نباشد. و همچنین در هر دکانی که انبار می‌کنند باید در قوطی سر بسته با چوب پنبه یا حلبی باشد نه در خمره و جوال که در هر ساعت موقع چیدن مخاطرات و کدورات باشد. و دنگهای باروط کوبی باید در خارج شهر باشند نه در آبادی و نزدیک شهر. اقالاً باید نیم فرسخ از آبادی دور باشد لاغیر.

باروط‌فروش^۲ متفرقه موقوف است، سوای اشخاصی که دکان باروط‌فروشی دارند مالیات می‌دهند فقط.

فروش باروط و ساختن آتش‌بازی به جهت مردم به عهده آنها خواهد بود لاغیر، و این اشخاص دیگر از عوارض و بعضی تحمیلات حکومتی معافند زیرا که به دیوان مالیات می‌دهند.

تحریراً بتاريخ شهر صفرالمظفر تخاقوی ثیل ۱۳۰۳. [صفحه پنجم]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پی‌نوشت‌ها:

- ۱ - ظاهراً قهرمان خان ارمنی است.
- ۲ - یک کلمه سیاه شده.
- ۳ - کذا، ظاهراً باروط‌فروشی مناسب است.

کاتمه دومین باروط کارجات
 باروط کوبی و شوره
 چای و بیدان ریسر باشد تا اینکه شروع ردم در خانه
 و کمرگانه با بونهند پس از گرفتن حقوق خود حق عبور بر آن
 مثل هر قدر باروط بونکا یا کورود اولدیت خارج می کنند به
 وزنه در است و زنه نوسه خود و حساب آنرا از بیع و کسری
 درود آنرا در وقت معلوم نهند با تاریخ روز و ماه و سال آن
 و مخلفین هیچ حکم در نوبت از بیع و کسری و شروع ردم در خانه
 مسخر و مال آنها ضبط خواهند در سر آنرا بکسری بکار
 که در اینجا کمال بر طاعت ردم آورده و صورت اسجراج
 از ماه ردم با فروش آن و حساب آنها معلوم داشته لاجرم
 شود هم در آنکه آب یا سه آب یا چهار آب خردند
 در عصر و عصر حد خطیر سنت قبولند در جواب عبور بر آن

پیام بهارستان / ۲۵، ۱، ۳ / بهار ۱۳۸۸